

Ulcí a Inuité

Obyvatele nejsevernějších arktických končin nepoznal svět zpočátku jako Inuity (Inu-it = lidé, Inu-k = člověk), nýbrž pod urážlivým jménem Eskymáci; toto označení vzniklo z jazyka indiánského kmene Odžibvejů, jehož členové nazývali své severní sousedy slovem Aškimeg, což znamená jedlík syrového masa. (Podle jiné, novější verze pojem Eskymák zavedl počátkem 17. století jezuitský misionář Biard, který v jednom ze svých vyprávění zapsal, že Indiáni kmene Wasnebaki označují lidi na severu slovem eskimautsik, což opět znamená ti, co jedí syrové maso.)

Kruté arktické přírodní podmínky, ve kterých Inuité žijí, formovaly nejen jejich odolnost a schopnost přežít v těch nehostinnějších krajinách Země, ale formovaly i jejich duchovní svět. Inuitský šaman Ijugarjuk to vysvětluje takto: „Všechnu moudrost lze najít jen daleko od lidí, tam uprostřed velké samoty, a lze

jí dosíci jen různým utrpením. Strádání a utrpení jsou jediným, co může otevřít mysl člověku tomu, co je skryto jiným lidem.“ Kdo někdy pročetl inuitské mýty, pověsti a pohádky, mi jistě dá za pravdu, že to zrovna není dětská četba na dobrou noc. Bělošské pravidlo vítězství dobra nad zlem bychom v mnohých příbězích hledali marně. Vysvětlení tohoto inuitského přístupu by zabralo mnoho stran. Zbytečná slova však výstižně nahradí inuitská báseň, kterou v překladu Jáchyma Topola můžeme nalézt v jeho sbírce příběhů severoamerických Indiánů Trnová dívka:

HLAD

*Tý, cizince, který nás vidíš, jen když jsme šťastní a bez starostí,
kdybys znal hrůzy, které musíme prožít,
abychom přežili, porozuměl bys naší lásce
k jídlu, zpěvu a tanci.
Není mezi námi nikdo,
kdo by neprožil zimu špatného lovu,*

„Inuité věří, že hory a kameny se zřítily z nebe a vytvořily Zemi. Vznikly pevniny a ze země povstali lidé. Na počátku panovala nad Zemí temnota a neexistovala smrt. Se smrtí přišlo světlo. Lidé mohli cestovat a vydávat se na lovecké výpravy. Před příchodem světla získávali lidé všechnu potravu z hnojišť před domy. Země byla ostrov tak velký, že trvalo dva lidské životy, než jej člověk objel dokola. Původně byli všichni lidé Inuité, ale jedna dívka vstoupila do svazku se psem a z jejich potomků pocházejí běloši a Indiáni.“

**Knud Rasmussen:
Grónské mýty a pověsti**

*kdy mnoho lidí zemřelo hladu.
Nedivíme se,
když někdo zemře hladu - zvykli jsme si.
A stále jsme ve střehu: nemoc je tady!
Špatné počasí zničilo lov!
Sníh zasypal díry,
ve kterých dýcháme!
Jednou jsem viděl moudrého starého muže,
oběsil se, protože hladověl k smrti,
přál si zemřít
svým vlastním způsobem.
Než se zabil, dal si do út
spoustu tuleních kostí,
aby měl hodně jídla
v zemi mrtvých.
Jednou v zimě hladomorou
Žena porodila dítě,
zatímco její lidé leželi všude okolo.
Umírali hladu.
Jaký život čeká dítě na zemi?
Jak by mohlo žít, když jeho matka
vyschla hladověním?
Uškrtla ho a nechala ho zmrznout.
A pak ho snědla, aby žila -
pak chytili tuleně a bylo po hladu
a matka přežila.
Ale zešilela,
protože jedla sama sebe.
Tobte se lidem může stát.
Sami jsme tím prošli
a víme, co může potkat člověka,
a nesoudíme ho.
Jak by mohl ten, kdo jí až k naplnění
a je mu dobře,
porozumět šilenství hladu?
Víme jenom, že chceme žít.*

(Kdo by vyčítal předcházejícím syrovým slověům nedostatek „kruté“ reality. Realita však není krutá, je to prostě realita... Knud Rasmussen ve své knize Cesta bílým tichem (v originálu Den Store Slaederejse) zaznamenává slova jistého Inuity - Samika: „Mnozí lidé jedli lidské maso; ale nečinili to nikdy z rozmaru: činili to jen proto, aby zachránili vlastní život, když je utrpení za dlouhý čas rozrušilo tak silně, že nebyli mnohdy při zdravých smyslech. Hlad v sobě skrývá hrůzy, hlad může být provázen sny a přeludy, které dovedou zlomit i nejsilnější lidi a dohnat je k provedení věcí, jichž by se jinak štítily.“

V jazyce Inuitů bychom asi marně hledali slova jako „pomeranč“, „plavky“ či „konfekce“. Avšak „Lidé sněžných plání znají sníh tak dobře jako sebe,“ píše Farley Mowat v knize Bílá kanoe. „V současné době však vědci studují pátý živel velmi pečlivě. Toužíme co nejdříve si podmanit Sever, a také máme strach, že budeme musít v zasněžených zemích vést války. S obrovským vynaložením času a peněz počali vědci třídit a pojmenovávat nesčet-

né varianty sněhu. Tuto námahu si mohli klidně ušetřit. Eskymáci mají víc než sto složenin, jimiž označují rozmanité druhy a formy sněhu. Laponci jich znají skoro stejně tolik. A jukagirští pastýři sobů na arktickém pobřeží Sibíře určí hloubku sněhové pokrývky, stupeň její hustoty i poměr vnitřní ledové krystalizace už jen z jejího třpytu!“

AMAGUK

Inuité stejně jako všechny přírodní národy respektovali a ctili veškeré členy živočišné říše. Na některých zvířatech byli přímo existenčně závislí (vnitrozemští Inuité zejména na sobech karibů, Inuité žijící na pobřeží pak hlavně na tuleních, mrožích a rybách). I obávaný lední medvěd, kterého Inuité nazývají „nanook“ a Inuité žijící v severozápadním Grónsku „pisugtooq“ (což lze přeložit jako Velký poutník) byl pro lidi sněžných plání užitečný: z jeho kožešiny si šili teplé kalhoty (a podle inuitských legend naučil lovce lovit tuleně a mrože).

Inuité mají vesměs i velmi dobrý vztah k vlkům. Nunamiuté (inuitský kmen žijící na pobřeží severní Aljašky a v horském pásmu Brooks Range) nazývají vlka amaguk. Terénní zoolog Robert Stephenson, který od roku 1970 na Aljašce arktické vlky studoval, podrobně probádal i vztah Nunamiutů k těmto impozantním psovitým predátorům. Stephenson si brzy povšiml, že lovci, kteří pátrají po sobech, podrobně sledují chování a pohyb vlků; z jejich pozorování totiž pro sebe vyčetli

Arktičtí vlci obývají nehostinné oblasti vysokého Severu

Maska vlka používaná při inuitských obřadních tancích

mnoho důležitých informací o pohybu lovné zvěře. Stephenson byl ohromen schopností Nunamiutů sledovat veškeré detaily; tam, kde on hledal vlčí brloh po týdny, dokázal jej nalézt nunamiutský lovec Bob Ahgook za pouhých několik hodin. „Když nunamiutský lovec vychází do divočiny, zanechává všechny svoje osobní problémy doma, jako kdyby byly kabátem, který pověsí na hřebík,“ tvrdí Robert Stephenson. „Naproti se soustředí a upře svou pozornost k detailům: k hloubce stopy, k ohybu trávy kolem stezek v údolí či ke vzdálenému pohybu krkavců. Většina biologů naopak přináší i do terénu svoje vlastní psychické starosti, a ještě o nich často hovoří i při chůzi. Inuité, když jsou na pochodu, mlčí a případným otázkám nevěnují hlubší pozornost; vyřeší je jen stručnými a nedbalými odpověďmi.“ Robert Stephenson žil v oblasti Brooks Range velmi dlouho, ale nikdy neslyšel Nunamiuty říct o vlčích něco špatného nebo pohrdavého. Inuité ve vlkovi obdivují dokonalé schopnosti lovce, poněvadž sami dobře vědí, jak tvrdý je jejich lovecký chlebiček. „To, že Nunamiuté obdivují vlka a svým způsobem s ním i soutěží, není žádný zážrak ani nic překvapujícího, to může překvapit jen bělocha, který nikdy nemusel o svoje jídlo tvrdě bojovat,“ píše Barry Holstun Lopez v knize O vlkoch a lůdčoch. „V krajině, o kterou se vlci a lidé dělí, je lov na stejná stáda karibů, který uskutečňují vlci i Nunamiuté, tím nejvhodnějším způsobem jak dostat do žaludku kus masa.“ Robert Stephenson si také záhy za svého spoluzítí s Nunamiuty povšiml, že tito lovci a skvělí pozorovatelé nevnímají

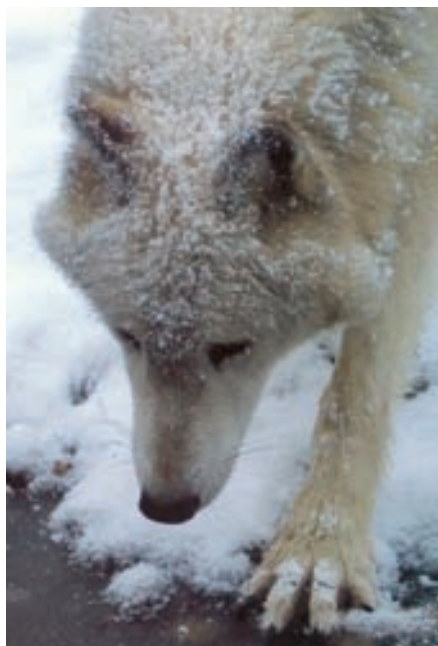
„Inuité stejně jako všechny přírodní národy respektovali a ctili veškeré členy živočišné říše.“

vlky obecně, ale jako individuality. Vždy hovořili o konkrétních zvířatech – o bílém vlku od Chandlerova jezera nebo o třínohé vlčici, která porodila vlčata minulého roku... Ač se mu to zpočátku zdálo neuvěřitelné, dokázali Nunamiuté na velkou vzdálenost rozpoznat pohlaví i věk pozorovaných vlků. Na vlastní oči si Stephenson ověřil tvrzení Nunamiutů, že nejlepší lovci sobů jsou dvou až tříleté vlčice, které při lovu vlčí smečky odvádějí největší kus lovecké práce. A i když to ani po mnohaletém pobytu mezi Nunamiuty nedokázal pochopit, dokázali tito lovci rozpoznat ze stop, jaké mají stopovaní vlci zbarvení. Praxe Stephensonovi ukázala, že Nunamiuté měli pravdu... Stephensona při některých pozorováních překvapilo, že někdy vlci štváli kořist na skutečně mimořádnou vzdálenost. Nunamiuté mu tvrdili, že je to proto, že vlci milují chuť masa kořisti, která je dlouho štvána. Po předchozích zkušenostech jim americký zoolog neměl důvod nevěřit.

Když se antropologové Edmund Carpenter a James Gibson zeptali v pohoří Brooks Range poblíž Anaktuvuku jednoho nunamiutského starce, kdo ví o této arktické zemi víc, zda starý muž nebo vlk, dostalo se jim této odpovědi: „Amaguk je jako Nunamiut. Když je špatné počasí, neloví. Rád si hraje. Těžko pracuje, aby zabezpečil potravu pro svou rodinu. Když zestárne, vlasy mu začínají šedivět. Mladí vlci, stejně jako mladí Nunamiuté, rádi blázní a plaší kachny v mělkých jezírkách. A Amaguk je tvrdý, přežije v padesátistupňovém mraze za sněhových bouří i měsíce bez karibů. Stejně jako Nunamiut. A možná je ještě tvrdší. A Amaguk je bystrý. Dokáže vypátrat karibů. Když se pohybuje v blízkosti lidí, spá-

vá vysoko na horských hřebenech. Svoje mláďata přivádí ke kořisti, ale nenechá je tam o samotě. Mladí vlci se dopouštějí mnohých hloupostí. I v potyčkách s medvědem grizzly. Některé se skončí jejich smrtí. Někdy Amaguk zabíjel Nunamiuta. Nyní se Nunamiut může držet z dosahu a zabít Amaguka puškou na velkou vzdálenost. Teď už Amaguk nechává Nunamiuta na pokoji. Časy se mění. Amaguk a Nunamiut mají rádi maso z karibů, znají dobrá místa pro lov karibů. Vědí, kde naleznou dobré zemní veverky, kde je možné najít maliny. Znají dobrá místa, kde je možné skrýt se před komáry, kde na jaře kvete první šafrán, kde je ta velká skála, která vypadá jako ačlak – medvěd grizzly, kde jsou v srpnu ještě potůčky... Amaguk a Nunamiut jsou stejní.“

Inuité mnohdy nazývají vlky pastýři sobů. Peter Freuchen, významný polární badatel, který provázel legendárního Knuda Rasmussena na mnoha výpravách v arktických oblastech, se podrobně zabýval vztahem sobů a vlků. V knize Pod polárním sluncem (v anglickém originálu *The Arctic Year*), kterou

Vlk vstoupil do ytologie obyvatel Severu

Tradiční inuitské umění z okolí Bakerova jezera s motivem vlků

Freuchen napsal společně s ornitologem Finnem Salomonsenem, najdeme tyto postřehy: „Vytí několika vlků může způsobit nesmírné neštěstí, což se v časném jaru stává často, protože vlci mají zlé časy a jsou hladoví. Později, když už je dost ptáků a kořistí vlků se stávají i mláďata sobů, vlci tloustnou a jsou spokojeni. Pro karibů stejně jako pro zdomácnělého soba je vlk nepřítelem číslo jedna. I když nejsou vůči vlkům úplně bezbranní, v březnu je pro ně boj s vlky obtížný, poněvadž potrava je vzácnější než kdykoli jindy a sobi i karibů jsou zesláblí. A navíc samci nemají už parohy. Shazují je v prosinci a znovu jim začínou růst až na jaře. Když je karibů napaden vlkem, rozdává silné rány předními běhy a někdy je schopen protivníka odrazit nebo dokonce i zabít. Během měsíců, kdy karibů mají parohy, mohou jich také použít k obraně, ale ve skutečnosti se nezdá, že by parohy byly vhodnou zbraní. Když karibů cítí vlka, většinou se dají na útěk a jsou schopni snadno mu přehnout. Pronásledují-li je vlci blízko nezamrzlé řeky nebo jezera, vběhne karibů do vody, která mu poskytne bezpečné útočiště. Lepší vyhlídky mají vlci, když se střetnou s velkým stádem karibů. Ve stádu nastane velký zmatek a jednotlivci nevidí vlka, který se kryje za množstvím přehajících zvířat. Tehdy pronásledovatel může dostihnout svou oběť a napadnout ji. Jednotliví karibů nebo malé skupinky jsou obvykle v bezpečí, poněvadž mají možnost objevit vlka dřív, než je příliš pozdě na útěk. Mají-li předstih aspoň 30 až 50 metrů, zmizí brzy v bezpečné vzdálenosti. Malá telata karibů se pochopitelně stávají mnohem častěji obětí vlků, zvláště když jsou poraněná nebo nemocná. Počet karibů se zlomenými běhy je překvapivě vysoký. Pečlivé pozorování v severní Kanadě ukázalo, že více než 1 procento dospělých karibů a skoro 3 procenta telat je různě zchromeno. Je to nepochybně zaviněno častými pády na kluzkém ledě. Tato poraněná zvířata se samozřejmě stávají snadnou kořistí vlků.“

Americký zoolog L. David Mech deset let studoval arktické vlky na ostrově Ellesmere. Ve své knize *Arktický vlk* uvádí, že pižmoni jsou hlavní kořistí polárních vlků. Lov je ovšem pro vlky velmi obtížný a nebezpečný, neboť pižmoňové se semknou do „kruhové hradby“, přičemž telata se tísní bezpečně ve středu houfu a čelí útoku predátorů svými „ocelovými čely“, vyzbrojenými nebezpečnými rohy.

ZARŮKADLA

„Zarůkadla, serratit, jsou ‚stará slova‘, která

pocházejí z dávných dob, kdy lidské štávy byly silné a jazyky měly moc,“ tvrdí Knud Rasmussen ve své knize Grónské mýty a pověsti. Zaříkadla se dědila z pokolení na pokolení a kolovala od úst k ústům. Když například nastalo období špatného lovu a kořist se „stala neviditelnou“, pronášeli lovci následující zaříkadlo:

*V jaké podobě - v jaké podobě
budu čekat u průduchu - budu čekat
u průduchu?
V podobě lišky
budu čekat u průduchu!
V podobě lumíka
budu čekat u průduchu!
V podobě vlka
budu čekat u průduchu!
A co budu dělat u průduchu?
Lovit tuleně!*

Maska vlka používaná při inuitských obřadních tancích

P. S. „Kdysi byla zvířata nám všem učiteli. Ukazovala nám jak žít a přežít, rozvíjela naši představivost a ukazovala cestu k dalším možnostem.“

Joan McIntyre: *Mind in the Waters*
Inuité by nikdy nedokázali existovat (a navíc si i uchovat svůj nezdolný optimismus a charakteristicky veselou a laskavou povahu) v nesmlouvavých podmínkách vysokého Severu bez pokory k živlům, bez hlubokého respektu k přírodě a všem obyvatelům živočišné říše a bez zkušeností, které si předávali z generace na generaci jako světýlko lojové lampy, ukryté v kalíšku vydlabaném z mastku. O jejich tvrdém životě hovoří jejich mýty, báje i pohádky.

Farley Mowat zaznamenal v pověsti Pes a vlk (ve své již jmenované knize Bílá kánoe) silný, tragický a dojmavý příběh fenky severského tažného psa Arnuk

a bílého vlka. Příběh končí slovy: „Maktuku, synu můj, nepotrvá dlouho a budeš sám mužem a lovcem a širé pláně poznají tvé jméno. A budeš mít druhy (psy - pozn. aut.), kteří ti při lovu pomohou. Ty nejlepší z nich pojmenuješ Arnuk, aby můj otec věděl, že jsme jeho dar obdrželi. Pak bude mít svůj klid. A pamatuj, že tvému luku a oštěpu smí padnout za oběť jakékoli zvíře s výjimkou jediného: nikdy nepozvedni ruku proti bílému vlku, aby tak tvoji lidé splatili dluh, který k němu mají.“

Znalec kanadského severu Farley Mowat v předmluvě ke své knize Polární vášně (v originále *The Polar Passion*) výstižně popsal schopnosti Inuitů: „Evropští cestovatelé nebyli prvními lidmi, kteří se objevili na této scéně. Už celé věky před jejich příchodem byla Arktida domovem

člověka. Předkové dnešních Eskymáků zvládli polární prostředí už před čtyřmi tisíci lety, navzdory (nebo možná právě díky) tomu, že měli k dispozici pouze primitivní techniku doby kamenné. Jejich příběh nebyl zapsán, protože neznali psaný jazyk; ale útržky z něho se najdou ve vyprávění všech evropských odvážlivců, kteří pronikli do našich severských oblastí. Eskymáci jsou nedílnou součástí veškeré další arktické historie, protože bez jejich fyzické pomoci a bez názorného příkladu jejich adaptace by toho asi Evropané dosáhli v Arktidě velice málo. A nejde o nějaký okrajový rys. Eskymák byl a je živoucím symbolem nesmírné přízpůsobivosti a odolnosti, kterou člověk od přírody vládne a kterou si každý živočich, člověk či třeba myš, musí pěstovat, nemá-li ho nesmiřitelná a neúprosná vývojová mlýnice rozdrtit.“

Jaroslav Monte Kvasnica

„Inuité ve vlkovi obdivují dokonalého lovce, poněvadž sami dobře vědí, jak tvrdý je jejich lovecký chlebiček.“